וכתב הנשתוון. כתב שנשתנה והאי קרא בעזרא כתיב שהיו כותבין בימיו כתב משונה שנשתנה ע״י מלאך שכתב מנא מנא תקל ופרסין בימי דניאל כתב דארמי ולשון ארמי ואומר לא כהלין כתבא למיקרא [6] (דכיון שחטאו) לא היו יכולין לקרות כתב שכתב המלאך בימי בלשצר והיו שם יהודים הרבה ש״מ נשתנה להם אותו כתב באותו היום: **אף משנה הזאת.** רמז לנו משה רבינו שכתב שבימיו עתיד להשתנות מן עברי לאשורית שנתן להם בימי דניאל ובא עזרא וכתב בו את התורה בכתב אשורית: **בכתב זה נתנה תורה לישראל.** בימי משה ולמה לא כהלין כתבא למקרא דכיון שחטאו בצית לאשון ובזו את התורה נהפך להם לרועץ לשון תרעץ אויב (שמות טו) שבכחוהו: **שובו לבילרון.** לעיר מבצר שלכם לירושלים ואבית שני קא מתנבא: **גם היום מגיד משנה.** מה שבכתה את משנה התורה הזאת: **אשיב לך.** אחזיר לך מה שבכתה את משנה התורה הזאת: **ווי העמודים.** יתדות כסף העשוין כמין אוגקלות וקבעום בעמודים שבהם תוחבין לולאות קלעי האהל והמסך וכל אוגקלאות דומין לווין. אלמא בימי משה עשויין הווין כגון שלנו[ה]: **והעמודים לא נשתנו** ל״ג לה בתוספתא [פ״ד] ה״ג בתוספתא [שם] **מה נשונה לא נשתנה** דהא ד״ה בלשון הקודש נאמרה ועדיין בלשון הקודש היא: **כמו קמיע.** קטנה בכתב דק שהיא קלה לשאת: **שויתי ה׳ לנגדי.** סיפיה דקרא כי מימיני בל אמוט דוד המלך על שם ספר תורה שבזרועו אמר: **לא נשתנה כל עיקר.** משמע לא נשתכח מהם כלל דהא עליה דר׳ אמי לאיפלוגי. ומאי לא כהלין כתבא למיקרי: **יעט.** בא״ת ב״ש מנא מנית את זו וכתב מה שבלב במקום מ״ם כותב יו״ד הסמוכה לה ובמקום וו״ן כותב יו״ת ובמקום אל״ף כותב תי״ו: **ופרסין.** שתי פריסות משמע וזו היא פריסת מלכותו ויהיבת למדי ופרס: **ממתום ננקפי אאלרן.** עשאן מ״ם שלש תיבות של חמשה אותיות ליקח אותיות הראשונות של כל תיבה ועשאן תיבה אחת ואחר כך ליקח השניות ושלישיות: **גמ׳ אסירא לי.** שכבר נשאתי שמונה עשרה: **חסריה לגנבא נפשיה לשלמא נקט.** כשהגנב חסר שאינו מולא מקום לגנוב מחזיק עצמו בענוה כאיש שלום. כלומר מפני שזקנת ותשש כחך אתה אומר שאני אסורה לך: **קנאה בת שבע.** שבא עליה י״ג ביאות ומקנאת בין תשמים לתשמים ובמקרא זה כתובים שלש עשרה תיבות ותבא בת שבע אל המלך החדרה והמלך זקן מאד ואביגג השונמית משרת את המלך: **הסירו לו ליחד.** עס אביגג ואע״פ שנאסר ייחוד של פנויה: **ולא הסירו לו לגרש.** אחת מי״ח **וישאנה**[ט]: **אור חשך באהלו.** בשביל אהלו ואין אהלו אלא אשתו[ט]: **ילרו לעדי אונו.** בתריה כתיב: עבודי

[1] וכתב הנשתוון כתוב ארמית ומתורגם ארמית וכתיב [2] לא כהלין כתבא למיקרא ופשרא להודעא למלכא וכתיב [3] וכתב את משנה התורה הזאת כתב הראוי להשתנות למה נקרא אשורית שעלה עמהם מאשור תניא רבי אומר בתחלה בכתב זה ניתנה תורה לישראל כיון שחטאו נהפך להן לרועץ כיון שחזרו בהן החזירו להם שנאמר [4] שובו לביצרון אסירי התקוה גם היום מגיד משנה אשיב לך למה נקרא שמה אשורית שמאושרת בכתב רשב״א אומר משום ר׳ אליעזר בן פרטא שאמר משום רבי אלעזר המודעי כתב זה לא נשתנה כל עיקר שנאמר [5] ווי העמודים מה עמודים לא נשתנו אף ווים לא נשתנו ואומר [6] ואל היהודים ככתבם וכלשונם מה לשונם לא נשתנה אף כתבם לא נשתנה אלא מה אני מקיים את משנה התורה הזאת [6] לשתי תורות אחת שיוצאה ונכנסת עמו ואחת שמונחת לו בבית גנזיו אותה שיוצאה ונכנסת עמו עושה אותה כמין קמיע ותולה בזרועו שנאמר [7] שויתי ה׳ לנגדי תמיד ואידך האי שויתי מאי דריש ביה ההוא מיבעי ליה כדרב חנה בר ביזנא דאמר רב חנה בר ביזנא אר״ש חסידא[8] המתפלל צריך שיראה עצמו כאילו שכינה כנגדו שנאמר שויתי ה׳ לנגדי תמיד לר״ש דאמר כתב זה לא נשתנה מאי לא כהלין כתבא למיקרא אמר רב בגימטריא איכתיב להון יטת יטת אידך פוגחמט מאי פריש להו [8] מנא מנא תקל ופרסין מנא מנא אלהא מלכותך [3] (והשלמת לך) תקיל תקילתא במאזניא והשתכחת חסיר [3] (פרסין) פריסת מלכותך ויהיבת למדי ופרס ושמואל אמר ממתום ננקפי אאלרן ור׳ יוחנן אמר אנם אנם לקת ניסרפו רב אשי אמר נמא נמא קתל פורסין: **מתני׳** [2-5] אין רוכבין על סוסו ואין יושבין על כסאו ואין משתמשין בשרביטו [3] ואין רואין אותו כשהוא מסתפר ולא כשהוא ערום ולא כשהוא בבית המרחץ שנאמר [9] שום תשים עליך מלך [5] שתהא אימתו עליך: **גמ׳** אמר רב יעקב א״ר יוחנן אבישג מותרת לשלמה ואסורה לאדניה מותרת לשלמה דמלך היה ומלך משתמש בשרביטו של מלך ואסורה לאדניה דהדיוט הוא אבישג מאי היא דכתיב [10] והמלך דוד זקן בא בימים וגו׳ ויאמרו לו עבדיו יבקשו וגו׳ וכתיב [11] ויבקשו נערה יפה וגו׳ וכתיב [12] והנערה יפה עד מאד ותהי למלך סוכנת ותשרתהו אמרה נינסבן אמר לה אסירת לי אמרה ליה חסריה לגנבא נפשיה לשלמא נקיט אמר להו קראו לי לבת שבע וכתיב [13] ותבא בת שבע אל המלך החדרה אמר רב יהודה אמר רב באותה שעה קינחה בת שבע בשלש עשרה מפות אמר רב שמן בר אבא בוא וראה כמה קשין גירושין שהרי דוד המלך התירו לו לייחד ולא התירו לו לגרש [6] א״ר אליעזר כל המגרש את אשתו ראשונה אפילו מזבח מוריד עליו דמעות שנאמר [14] וזאת שנית תעשו כסות דמעה את מזבח ה׳ בכי ואנקה מאין עוד פנות אל המנחה ולקחת רצון מידכם וכתיב [15] ואמרתם על מה על כי ה׳ העיד בינך ובין אשת נעוריך אשר אתה בגדתה בה והיא חברתך ואשת בריתך [6] א״ר יוחנן ואיתימא ר׳ אלעזר אין אשתו של אדם מתה אלא אם כן מבקשין ממנו ממון ואין לו שנאמר [16] ואם אין לך לשלם למה יקח משכבך מתחתיך וא״ר יוחנן כל אדם שמתה אשתו ראשונה כאילו חרב בהמ״ק בימיו שנאמר [17] בן אדם הנני לוקח ממך את מחמד עיניך במגפה לא תספד ולא תבכה ולא תבוא דמעתך וכתיב [18] ואדבר אל העם בבקר ותמת אשתי בערב וכתיב [19] הנני מחלל את מקדשי גאון עוזכם מחמד עיניכם אמר רבי אלכסנדרי כל אדם שמתה אשתו בימיו עולם חשך בעדו שנאמר [20] אור חשך באהלו ונרו עליו ידעך ר׳ יוסי בר חנינא אמר פסיעותיו מתקצרות שנאמר [21] יצרו צעדי אונו רבי אבהו אמר עצתו נופלת שנאמר [21] ותשליכהו עצתו אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן [7] קשה לזווגם כקריעת ים סוף שנאמר [22] אלהים מושיב יחידים ביתה מוציא אסירים בכושרות [9] (אל תיקרי מוציא אסירים אלא כמוציא אסירים אל תיקרי בכושרות אלא בכי ושירות) איני והאמר רב יהודה אמר רב [7] ארבעים יום קודם יצירת הולד בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני לא קשיא הא בזווג ראשון הא בזווג שני א״ר שמואל בר נחמן לכל יש תמורה חוץ מאשת נעורים שנא׳ [23] ואשת נעורים כי תמאס מתני לה רב יהודה לרב יצחק בריה [8] אין אדם מוצא קורת רוח אלא מאשתו ראשונה שנא׳ [24] יהי מקורך ברוך ושמח מאשת נעוריך

ארבעים יום קודם יצירת הולד. ומ״מ מועיל תפלה בתוך מ׳ ימים להופכו או לזכר או לנקבה כדאמרינן בברכות (דף ס.) מ׳ יום קודם יצירת הולד אדם מתפלל על אשתו שתלד זכר אפילו זווג ראשון מתהפך בתפלה כדאיתא במועד קטן (דף יח:) אין נושאין נשים במועד אבל מארסין שמא יקדמנו אחר ברחמים: ואימא

ולא משתמשין בשרביטו ואין רואין אותו ערום ולא כשהוא מסתפר כו׳: **ירושלמי** ר׳ יוחנן סלק גבי ר׳ יהודה נשיאה נפק לגביה בחלוקא דכיתנא א״ל חזור לבוש חלוקך דעמרא משום מלך ביפיו תחזינה עינך כי נפק חמא ר׳ חנינא בר׳ סיסי מפצע קיסין פ׳ מבקע עצים א״ל לית דין כבודך א״ל ומה נעביד ולית מאן דישמשיני א״ל לית לך מאן דישמשך לא הויתה מקבל מתחנויי תרגם רב יוסף מעוני בטבריא שמעו זאת הכהנים אמאי לית אתון לעיין באורייתא אמרין לא הבו לן ישראל כ״ד מתנתא גילוין עליהן והקשיבו בית ישראל למה לא יהבתון כ״ד מתנתא לכהניא. אמר ישראל מלכא נסיב כולא. ובית המלך האזינו כי לכם המשפט. פסקתם וזה יהיה משפט הכהנים עתיד אני ליפרע מכם שהכל תלוי בכם. שמע ר׳ יהודה נשיאה וכעס יוסף מעוני פחד וברח וכו׳ **א״ר** יוחנן אבישג מותרת לשלמה שהוא מלך והמלך משתמש בשרביט המלך. אבל אדוניה הדיוט הוא ואסורה לו. ענין אבישג שאמר לדוד נסבן ואמר לה אסירת לי דהא נסיבנא י״ח נשי. ואמרה ליה היא חסריה לגנבא כו׳. כלומר אחד תשש כחו. ואין בו כח לגנוב. ואמר חזרתני בתשובה. כן אתה זקנת ואין בך כח לתשמיש אשה מפני כך תאמר אסירת לי וכו׳: **א״ר** יוחנן קשין גירושין שהתירו לדוד לייחד בפנויה ולא התירו לו לגרש אחת ולישא אחת: כל מי שמתה אשתו ראשונה בחייו כאלו נחרב בהמ״ק בימיו שנאמר הנני לוקח את מחמד עיניך וכתיב ותמת אשתי בערב. ובמקדש כתיב את מקדשי גאון עוזכם. ולא עוד אלא עולם חשך בעדו שנאמר אור חשך באהלו ופסיעותיו מתקצרות

מסורת הש״ס

ה) [בעיל כח:], ו) [ל״ל והשלמתם], ז) [ל״ל פרסין], ד) [לקמן לה.], ט) [בעיל יט: כ: כתובות יח. קידושין לב: סוטה מא:], ו) גיטין ל: [ושם איתא ר׳ אלעזר], ז) ר״ה ו. זבחים כט:, ח) סוטה ב., ט) רש״ל מ״ז, י) סוטה ב. מו״ק יח: ע״ש, כ) יבמות סג:, ל) רש״ל מ״ז, מ) ממש מיבות של שלש אותיות ולירף כל״ל, נ) [מו״ק ז:],

הגהות הב״ח

(א) רש״י ד״ה ווי וכו׳ שלנו הס״ד ואח״כ מה״ד מה העמודים לא: (ב) ד״ה ולא תתילו וכו׳ ושאנה הס״ד ואח״כ מה״ד מבקשין ממנו ממון בשביל נדרו או הנגזל:

מוסף רש״י

הובא בסוף המסכת.

תורה אור השלם

1. וּבִימֵי אַרְתַּחְשַׁשְׂתָּא כָּתַב בִּשְׁלָם מִתְרְדָת טְבְאֵל וּשְׁאָר כְּנָוָתוֹי עַל אַרְתַּחְשַׁשְׂתָּא מֶלֶךְ פָּרָס וְכִתְב הַנִּשְׁתְּוָן כְּתוּב אֲרָמִית וּמְתֻרְגָּם אֲרָמִית: עזרא ד ז
2. אֱדַיִן עֲלִין כֹּל חַכִּימֵי מַלְכָּא וְלָא כְּהֵלִין כִּתְבָא לְמִקְרָא וּפִשְׁרֵהּ לְהוֹדָעָה לְמַלְכָּא: דניאל ה ח
3. וְהָיָה כְּשִׁבְתּוֹ עַל כִּסֵּא מַמְלַכְתּוֹ וְכָתַב לוֹ אֶת מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה הַזֹּאת עַל סֵפֶר מִלִּפְנֵי הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם: דברים יז יח
4. שׁוּבוּ לְבִצָּרוֹן אֲסִירֵי הַתִּקְוָה גַּם הַיּוֹם מַגִּיד מִשְׁנֶה אָשִׁיב לָךְ: זכריה ט יב
5. וְעַמֻּדָיו עֶשְׂרִים וְאַדְנֵיהֶם עֶשְׂרִים נְחֹשֶׁת וָוֵי הָעַמֻּדִים וַחֲשֻׁקֵיהֶם כֶּסֶף: שמות כז י
6. וַיִּקָּרְאוּ סִפְרֵי הַמֶּלֶךְ בָּעֵת הַהִיא בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי הוּא חֹדֶשׁ סִיוָן בְּשִׁלּוֹשָׁה וְעֶשְׂרִים בּוֹ וַיִּכָּתֵב כְּכָל אֲשֶׁר צִוָּה מָרְדֳּכַי אֶל הַיְּהוּדִים וְאֶל הָאֲחַשְׁדַּרְפְּנִים וְהַפַּחֲוֹת וְשָׂרֵי הַמְּדִינוֹת אֲשֶׁר מֵהֹדּוּ וְעַד כּוּשׁ שְׁבַע וְעֶשְׂרִים וּמְאָה מְדִינָה מְדִינָה וּמְדִינָה כִּכְתָבָהּ וְעַם וָעַם כִּלְשׁוֹנוֹ וְאֶל הַיְּהוּדִים כִּכְתָבָם וְכִלְשׁוֹנָם: אסתר ח ט
7. שִׁוִּיתִי יְיָ לְנֶגְדִּי תָמִיד כִּי מִימִינִי בַּל אֶמּוֹט: תהלים טז ח
8. וּדְנָה כְתָבָא דִּי רְשִׁים מְנָא מְנָא תְּקֵל וּפַרְסִין: דְּנָה פֻּשַׁר מִלְּתָא מְנָא מְנָה אֱלָהָא מַלְכוּתָךְ וְהַשְׁלְמַהּ: תְּקִל תְּקִילְתָּה בְּמֹאזְנָיָא וְהִשְׁתְּכַחְתְּ חַסִּיר: פְּרֵס פְּרִיסַת מַלְכוּתָךְ וְיִהִיבַת לְמָדַי וּפָרְס: דניאל ה כה-כח
9. שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ אֲשֶׁר יִבְחַר יְיָ אֱלֹהֶיךָ בּוֹ מִקֶּרֶב אַחֶיךָ תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ לֹא תוּכַל לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נָכְרִי אֲשֶׁר לֹא אָחִיךָ הוּא: דברים יז טו
10. וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד זָקֵן בָּא בַּיָּמִים וַיְכַסֻּהוּ בַּבְּגָדִים וְלֹא יֵחַם לוֹ: וַיֹּאמְרוּ לוֹ עֲבָדָיו יְבַקְּשׁוּ לַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ נַעֲרָה בְתוּלָה וְעָמְדָה לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וּתְהִי לוֹ סֹכֶנֶת וְשָׁכְבָה בְחֵיקֶךָ וְחַם לַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ: מלכים א א א-ב
11. וַיְבַקְּשׁוּ נַעֲרָה יָפָה בְּכָל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל וַיִּמְצְאוּ אֶת אֲבִישַׁג הַשּׁוּנַמִּית וַיָּבִאוּ אֹתָהּ לַמֶּלֶךְ: מלכים א א ג
12. וְהַנַּעֲרָה יָפָה עַד מְאֹד וַתְּהִי לַמֶּלֶךְ סֹכֶנֶת וַתְּשָׁרְתֵהוּ וְהַמֶּלֶךְ לֹא יְדָעָהּ: מלכים א א ד
13. וַתָּבֹא בַת שֶׁבַע אֶל הַמֶּלֶךְ הַחֲדֶרָה וְהַמֶּלֶךְ זָקֵן מְאֹד וַאֲבִישַׁג הַשּׁוּנַמִּית מְשָׁרֵת אֶת הַמֶּלֶךְ: מלכים א א טו
14. וְזֹאת שֵׁנִית תַּעֲשׂוּ כִּסּוּת דִּמְעָה אֶת מִזְבַּח יְיָ בְּכִי וַאֲנָקָה מֵאֵין עוֹד פְּנוֹת אֶל הַמִּנְחָה וְלָקֹחַת רָצוֹן מִיֶּדְכֶם: מלאכי ב יג
15. וַאֲמַרְתֶּם עַל מָה עַל כִּי יְיָ הֵעִיד בֵּינְךָ וּבֵין אֵשֶׁת נְעוּרֶיךָ אֲשֶׁר אַתָּה בָּגַדְתָּה בָּהּ וְהִיא חֲבֶרְתֶּךָ וְאֵשֶׁת בְּרִיתֶךָ: מלאכי ב יד
16. אִם אֵין לָךְ לְשַׁלֵּם לָמָּה יִקַּח מִשְׁכָּבְךָ מִתַּחְתֶּיךָ: משלי כב כז
17. בֶּן אָדָם הִנְנִי מְחַמֵּד עֵינֶיךָ בְּמַגֵּפָה וְלֹא תִסְפֹּד וְלֹא תִבְכֶּה וְלוֹא תָבוֹא דִּמְעָתֶךָ: יחזקאל כד טז
18. וָאֲדַבֵּר אֶל הָעָם בַּבֹּקֶר וַתָּמָת אִשְׁתִּי בָּעָרֶב וָאַעַשׂ בַּבֹּקֶר כַּאֲשֶׁר צֻוֵּיתִי: יחזקאל כד יח
19. אָמַר לָבֵית יִשְׂרָאֵל כֹּה אָמַר אֲדֹנָי אֱלֹהִים הִנְנִי מְחַלֵּל אֶת מִקְדָּשִׁי גְּאוֹן עֻזְּכֶם מַחְמַד עֵינֵיכֶם וּמַחֲמַל נַפְשְׁכֶם וּבְנֵיכֶם וּבְנֹתֵיכֶם אֲשֶׁר עֲזַבְתֶּם בַּחֶרֶב יִפֹּלוּ: יחזקאל כד כא
20. אוֹר חֹשֶׁךְ בְּאָהֳלוֹ וְנֵרוֹ עָלָיו יִדְעָךְ: איוב יח ו
21. יַצְרוּ צַעֲדֵי אוֹנוֹ וְתַשְׁלִיכֵהוּ עֲצָתוֹ: איוב יח ז
22. אֱלֹהִים מוֹשִׁיב יְחִידִים בַּיְתָה מוֹצִיא אֲסִירִים בַּכּוֹשָׁרוֹת אַךְ סוֹרְרִים שָׁכְנוּ צְחִיחָה: תהלים סח ז
23. כִּי כְּאִשָּׁה עֲזוּבָה וַעֲצוּבַת רוּחַ קָרָאךְ יְיָ וְאֵשֶׁת נְעוּרִים כִּי תִמָּאֵס אָמַר אֱלֹהֶיךָ: ישעיהו נד ו
24. יְהִי מְקוֹרֵךְ בָּרוּךְ וּשְׂמַח מֵאֵשֶׁת נְעוּרֶיךָ: משלי ה יח

עין משפט נר מצוה

ם [א] מיי׳ פ״ד מהל׳ תפלה הלכה טז טוש״ע ס״מ סי׳ לח סעיף ג׳. וכרב אלפס ברכות פרק ה דף כה:
ב מיי׳ פ״ב מהל׳ מלכים הלכה ח:
סא **ג** מיי׳ שם הלכה ג:

רבינו חננאל

שקדמו משה ואע״פ שלא נתנה על ידו נשתנה כתב על ידו דכתיב וכתב הנשתוון כתוב ארמית ומתורגם ארמית וכתוב ולא כהלין כתבא למיקרא מכלל שנשתנה הכתב שנאמר וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר כתב העתיד להשתנות ולמה נקרא אשורי שעלה עמהן מאשור ואין הלכה כמר עוקבא דהא קיימא כתנאי ולא כר׳ יוסי אלא קיי״ל כך שכתב זה ניתן למשה בסיני כדאמרינן מ״ם וסמ״ך שבלוחות בנס היו עומדין וכן ווי העמודים ואין הלכה כמותו שנשתנה אלא כר׳ אלעזר המודעי דאמר כתב זה לא נשתנה כל עיקר מעולם. דר׳ אלעזר המודעי לגבי הני רב הוא ולית הלכתא כתלמיד בהדי רב. וכן הלכה כר׳ אלעזר המודעי וקיי״ל כר׳ אלעזר המודעי שאמרו משמו כי כתב זה לא נשתנה כל עיקר כו׳. ולמה נקרא אשורי שמירשר באותיותיו וכו׳ ולא עוד אלא שגם ר׳ אומר בכתב זה ניתנה תורה לישראל ר׳ אומר מפני שמיושר בכתבו ובו ניתנה התורה לישראל וכיון שחטאו נהפך לרועץ מלשון תרגום ויצג ודעץ כלומר בקושי כמו דבר נעוץ דעוץ וכיון ששבו חזר להן שנאמר שובו לביצרון אסירי התקוה גם היום מגיד משנה אשיב לך. א״ר שמעון חסידא המתפלל צריך שיראה עצמו כאילו שכינה כנגדו שנאמר שויתי ה׳ לנגדי תמיד ולמאן דאמר לא נשתנה כתב זה כל עיקר אמאי לא כהלין כתבא למקרא אמר רב בגימטריא הוה כתיב יטת יטת אידך פוג חמט. שמואל אמר ממתום ננקפי אאלרן. לרב נפיק מן א״ת ב״ש גר רים טן. הנה מ״ם מן ים ונו״ן מן טן ואל״ף מן את הרי מנא. וכן כולם לשמואל מן מ״ם ממתום ונו״ן מן ננקפי ואל״ף מן אאלרן. הרי מנא. וכן כל אות ואות משלשתן תיבה אחת. ר׳ יוחנן אמר אנם אנם לר׳ יוחנן נפיק ליה ממטה למעלה לרב אשי נמא נמא קתל פורסין אות מן אמצע אות מתחלתו ואות מסופו הרי תיבה ופתרון כולן אחד מנא מנא תקל ופרסין: **ירושלמי** וקרא בו כל ימי חייו הדברים קל וחומר ומה אם המלך שצרכי כל ישראל עליו חייב לקרוא כל ימיו ההדיוט על אחת כמה וכמה: **אין** רוכבין על סוסו ולא יושבין על כסאו

ואימא לא לירבו בלל. תימה דפרע פרע במאי מוקי לה אלא גלה דאמר דה"פ אימא לא לירבו שלשים דהיינו שיעור פרע אלא יגלחו בכ"ט ומשני אי כתיב לא ישלחו פרע משמע לא ישלחו שיעור פרע אבל השתא דכתיב פרע (ה) קמא לא ישלחו משמע טפי מפרע לא ישלחו:

אלא גמרא גמירי לה ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא. וקשה הרי רב אשי עצמו סותר דבריו ומייתי הך הקישא דיחזקאל שסותר דבריו הראשונים דאמר רב אשי לעיל פרועי ראש דלא מחלי עבודה וי"ל ממה שרב אשי אמר גמרא גמירי ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא מתרלי שתי הקושיות דעד דאתי יחזקאל מאן אמרה ומתרלה קושיא דלעיל דכיון דגמרא היא מצינו למימר הכי גמירי הלכתא למיתה ואחולי עבודה לא גמירי ויחזקאל (ג) אסמכה אקרא מענין ההלכה אסמכה וא"כ לא אסמכינן לעשות ההקישא רק לענין מיתה אבל לעיל דלא ידע דגמיר הלכה סבר הוא לעשות הקישא מפרועי ראש לשתויי יין מכל וכל דאין היקש למחלה (ד):

כסום יכסמו. פי' כעין כוסמת הגדל כך (ו) שבלין ראשו של זה בלא עיקרו של זה:

הדרן עלך כהן גדול

נעוריך אמר לו כגון מאן אמר לו כגון אמך איני והא (ז) מקרי ליה רב יהודה לרב יצחק בריה [1] ומוצא אני מר ממות את האשה אשר היא מצודים וחרמים ואמר לו כגון מאן וא"ל כגון אמך מיתקף תקיפא עיבורי מעברא במלה אמר רב שמואל בר אוניא משמיה דרב אשה גולם היא ואינה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי שנאמר [2] כי בועליך עושיך ה' צבאות שמו תנא אין איש מת אלא לאשתו ואין אשה מתה אלא לבעלה אין איש מת אלא לאשתו שנאמר [3] וימת אלימלך איש נעמי ואין אשה מתה אלא לבעלה שנאמר [4] ואני בבאי מפדן מתה עלי רחל: אין רואין אותו כו': ת"ר (ח) מלך מסתפר (ט) בכל יום [2] כהן גדול מערב שבת לערב שבת [3] כהן הדיוט אחד לשלשים יום (י) מלך מסתפר בכל יום שנאמר [5] מלך ביפיו תחזינה עיניך: (ז) כהן גדול מע"ש: אמר רב שמואל בר נחמן א"ר יוחנן הואיל ומשמרות מתחדשות כהן הדיוט אחד לשלשים יום דכתיב [6] וראשם לא יגלחו ופרע לא ישלחו כסום יכסמו את ראשיהם ויליף פרע פרע מנזיר כתיב הכא פרע לא ישלחו וכתיב התם [7] גדל פרע שער ראשו מה להלן שלשים אף כאן שלשים ותנן נמי (כ) דסתם נזירות שלשים יום והתם מנא לן אמר רב מתנה דאמר קרא קדש יהיה בגימטריא תלתין הוו אמר ליה רב פפא לאביי אימא לא לירבו כלל אמר ליה אי כתיב לא ישלחו פרע כדקאמרת השתא דכתיב ופרע פרע ליהוי שלוחי לא לישלחו אי הכי האידנא נמי (ה) דומיא דיין מה יין בזמן ביאה הוא דאסור שלא בזמן ביאה שרי אף פרועי ראש בזמן ביאה אסור שלא בזמן ביאה שרי ויין שלא בזמן ביאה שרי והתניא רבי אומר אומר אני כהנים אסורין לשתות יין לעולם אבל מה אעשה (ו) שתקנתו קלקלתו ואמר אביי (ו) כמאן שתי כהני חמרא האידנא כרבי מכלל דרבנן אסרי התם היינו טעמא מהרה יבנה בית המקדש ובעינן כהן הראוי לעבודה וליכא ה"נ בעינא כהן הראוי לעבודה וליכא הכא אפשר דמספר ועייל התם נמי אפשר דניים פורתא ועייל (ז) דאמר רב אחא (ז) דרך מיל ושינה כל שהוא מפיגין את היין ולאו איתמר עלה אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה (ח) לא שנו אלא ששתה כדי רביעית אבל יותר מכדי רביעית כ"ש דדרך טורדתו ושינה משכרתו רב אשי אמר (ט) שתויי יין דמחלי עבודה גזרו בהו רבנן (י) פרועי ראש דלא מחלי עבודה לא גזרו בהו רבנן מיתיבי (כ) ואלו שבמיתה (כ) פרועי ראש (ל) ושתויי יין בשלמא שתויי יין דכתיב [8] יין ושכר אל תשת אתה ובניך ולא תמותו אלא פרועי ראש מנא לן דאיתקש שתויי יין לפרועי ראש כתיב וראשם לא יגלחו ופרע לא ישלחו (מ) (וכתיב) [9] ויין לא ישתו וגו' מה שתויי יין במיתה אף פרועי ראש במיתה ומינה מה שתויי יין דמחלי עבודה אף פרועי ראש [א] דמחלי עבודה (נ) קשיא אמר ליה רבינא לרב אשי האי עד דלא אתא יחזקאל מאן אמרה וליטעמיך הא דאמר רב חסדא דבר זה (ס) מתורת משה רבינו לא למדנו עד שבא יחזקאל ולימדנו [10] כל בן נכר ערל לב וערל בשר לא יבא אל מקדשי לשרתני עד דלא בא יחזקאל מאן אמרה אלא גמרא גמירי לה ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא ה"נ גמרא גמירי לה ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא (ע) (וכי גמרי הלכה למיתה לאחולי עבודה לא גמירי) מאי כסום יכסמו את ראשיהם תנא כמין תספורת לולייניות מאי תספורת לולייניות אמר רב יהודה אמר שמואל תספורתא יחידאה ה"ד אמר רב אשי (מ) ראשו של זה בצד עיקרו של זה שאלו את רבי איזהו תספורת של כ"ג אמר להן צאו וראו מתספורת של בן אלעשה (פ) תניא רבי אומר לא על חנם פיזר בן אלעשה את מעותיו אלא כדי להראות בו תספורת של כהן גדול:

הדרן עלך כהן גדול

עבורי מעברא במלה. מעברת על מדותיה: **גולם היא.** קודם שנבעלה: **גולם.** כלי שלא נגמר קרוי גולם כדתנן (כ) גולמי כלי עץ טמאין: **משמרות.** מתחלפות ומתחדשות בשבת זו יוצאה וזו נכנסת וצריך להסתפר מפני משמרת חדשה זו הנכנסת שילאוהו ביופי: **לא לירבו כלל.** ואפי' עד שלשים: **אמר ליה.** פרע מקרי בשלשים יום. (ס) **אי הוה כתיב לא ישלחו פרע.** הוה משמע לא יגדלו פרע עד שיעור פרע השתא דכתיב ופרע לא ישלחו דקאמר פרע והדר לא ישלחו משמע פרע דשלשים יום ליהוי אבל שלוחי טפי לא לשלחו: **דומיא דיין.** דסמיך ליה יין לא יפתו בבואם וגו' מקיש פרועי ראש לשתויי יין וכתיב ביין בבואם: **רבי אומר אומר אני כהן אסור לשתות יין לעולם.** ריש דברייתא קתני כהן המכיר משמרתו ומשמרת בית אב שלו אסור ביין כל אותו היום אף בזמן הזה מכיר משמרתו ואינו מכיר בית אב שלו אסור כל אותו שבת אינו מכיר לא משמרתו ולא משמרת בית אב שלו אסור לשתות יין לעולם שמא עכשיו זמנו הוא ויש לחוש שמא יבנה בית המקדש: **רבי אומר אומר אני.** אם באנו לחוש שמא יבנה אסור ביין לעולם ואפילו הוא מכיר שאינו עכשיו זמן משמרתו שמא יבנה וכל הקודם ואישתכח עייל ועביד: **אבל מה נעשה שקנקנן קלקלן.** חורבן הבית שקלקלן ועירבב סדר משמרותיהן שהיה אוסרן ביין בזמן משמרתן ומתירן שלא בזמן משמרתן הוא תיקנו עכשיו לשתות יין לעולם דלא חיים שמא יבנה פתאום: **למאן שפו האידנא לכהני חמרא דרבי.** שהרי רוב כהנים אינן בקיאין בזמן משמרותיהן ואסורין לעולם לרבנן: **הכא היינו טעמא דו'.** שיוא היא ובניחותא גרסינן לה כלומר מדאורייתא שרי ורבנן הוא דגזור: ופרכינן **הכא נמי.** מהרה יבנה וכו': **שתויי יין דמחלי עבודה.** דכתיב (ויקרא י) יין ושכר וגו' וסמיך ולהבדיל בין הקדש ובין החול משמע בין עבודה קדושה לעבודה מחוללת גזרו בהו רבנן בזמן הזה משום מהרה יבנה: ה"ג **אף פרועי ראש מחלי עבודה קשיא: הא עד דלא אתא יחזקאל.** ומקשינהו: **מאן אמרה.** פירוש מהיכא נפקא לן פרועי ראש כתיב במיתה: **הא דאמר רב חסדא.** בזבחים בפ' שני דבר זה לכהן ערל פסול לעבודה: **לא בן נכר.** כהן (ע) שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים ונערל לבו או ערל בשר שמתו אחיו מחמת מילה: **יחידאה.** נאה ואין דוגמתה: **בן אלעשה.** חתנו של רבי היה ונתן ממון ולמדו לו אותה תספורת:

הדרן עלך כהן גדול

סב א מיי' פ"ב מהל' מלכים הלכה ה:
סג ב מיי' פ"ה מהל' כלי המקדש הלכה ו:
סד ג מיי' פ"ג מהל' איסורי מזבח הלכה יא סמג עשין קעב:
סה ד מיי' פ"ג מהל' מזיקין הלכה א' סמג לאוין רכ:
סו ה מיי' פ"ג מהל' איסורי מזבח הלכה י:
סז ו מיי' שם הלכה ו:
סח ז ח מיי' שם הלכה ה' ופ"ד מהל' תפילה הלכה יז סמג עשין ס ולאוין ס טוש"ע א"ח סי' לט סעיף ב:
סט ט מיי' פ"ג מהל' איסורי מזבח הלכה ז' סמג לאוין ס:
ע י כ מיי' שם הלכה יד סמג שם:
עא ל מיי' שם הלכה ז:
עב מ מיי' פ"ה מהל' כלי מקדש הלכה ו:

תורה אור השלם

1. וּמוֹצֵא אֲנִי מַר מִמָּוֶת אֶת הָאִשָּׁה אֲשֶׁר הִיא מְצוֹדִים וְחֲרָמִים לִבָּהּ אֲסוּרִים יָדֶיהָ טוֹב לִפְנֵי הָאֱלֹהִים יִמָּלֵט מִמֶּנָּה וְחוֹטֵא יִלָּכֶד בָּהּ: קהלת ז כו
2. כִּי בְעָלַיִךְ עֹשַׂיִךְ יְיָ צְבָאוֹת שְׁמוֹ וְגֹאַלֵךְ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל אֱלֹהֵי כָל הָאָרֶץ יִקָּרֵא: ישעיהו נד ה
3. וַיָּמָת אֲלִימֶלֶךְ אִישׁ נָעֳמִי וַתִּשָּׁאֶר הִיא וּשְׁנֵי בָנֶיהָ: רות א ג
4. וַאֲנִי בְּבֹאִי מִפַּדָּן מֵתָה עָלַי רָחֵל בְּאֶרֶץ כְּנָעַן בַּדֶּרֶךְ בְּעוֹד כִּבְרַת אֶרֶץ לָבֹא אֶפְרָתָה וָאֶקְבְּרֵהָ שָׁם בְּדֶרֶךְ אֶפְרָת הִוא בֵּית לָחֶם: בראשית מח ז
5. מֶלֶךְ בְּיָפְיוֹ תֶּחֱזֶינָה עֵינֶיךָ תִּרְאֶינָה אֶרֶץ מֶרְחַקִּים: ישעיהו לג יז
6. וְרֹאשָׁם לֹא יְגַלֵּחוּ וּפֶרַע לֹא יְשַׁלֵּחוּ כָּסוֹם יְכַסְּמוּ אֶת רָאשֵׁיהֶם: יחזקאל מד כ
7. כָּל יְמֵי נֶדֶר נִזְרוֹ תַּעַר לֹא יַעֲבֹר עַל רֹאשׁוֹ עַד מְלֹאת הַיָּמִם אֲשֶׁר יַזִּיר לַיְיָ קָדֹשׁ יִהְיֶה גַּדֵּל פֶּרַע שְׂעַר רֹאשׁוֹ: במדבר ו ה
8. יַיִן וְשֵׁכָר אַל תֵּשְׁתֶּה וּבָנֶיךָ אִתָּךְ בְּבֹאֲכֶם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד וְלֹא תָמֻתוּ חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם: ויקרא י ט
9. וְיַיִן לֹא יִשְׁתּוּ כָּל כֹּהֵן בְּבוֹאָם אֶל הֶחָצֵר הַפְּנִימִית: יחזקאל מד כא
10. כֹּה אָמַר אֲדֹנָי אֱלֹהִים כָּל בֶּן נֵכָר עֲרַל לֵב וְעֲרַל בָּשָׂר לֹא יָבוֹא אֶל מִקְדָּשִׁי לְכָל בֶּן נֵכָר אֲשֶׁר בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: יחזקאל מד ט

רבינו חננאל

שנאמר יצרו צצדי אונו ועצתו מתבטלת שנאמר ותשליכהו עצתו. א"ר אלעזר המגרש אשתו ראשונה מזבח מוריד עליו דמעות שנאמר וזאת שנית תעשו כסות דמעה את מזבח ה' בכי ואנקה וגו'. וקשה לזווגן כקריעת ים סוף שנאמר אלהים מושיב יחידים ביתה מוציא אסירים בכושרות איני והאמר רב מ' יום קודם יצירת הוולד בת קול מכרזת בת פלוני לפלוני ופרקינן הא בזווג ראשון אבל בזווג שני קשה לזווגן. לכל יש תמורה חוץ מאשת נעורים שנאמר ואשת נעורים כי תמאס אמר אלהיך. אין אדם מוצא קורת רוח אלא מאשתו ראשונה שנאמר ושמח מאשת נעוריך ואמר ליה רב יהודה לרב יצחק בריה כגון אמך. אמר רב אשה גולם היא ואינה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי שנאמר כי בועליך עושיך. תנא אין איש מת אלא לאשתו שנאמר וימת אלימלך איש נעמי ואין אשה מתה אלא לבעלה שנאמר מתה עלי רחל וגו': **ואין** רואין אותו כשהוא מסתפר. ת"ר מלך מסתפר בכל יום שנאמר מלך ביפיו תחזינה עיניך. כהן גדול מע"ש לע"ש הואיל ומשמרות מתחדשות כהן הדיוט אחד לשלשי' יום שנאמר ופרע לא ישלחו כלומר שערם לא יגדלוהו אלא פרע ליהוי שלוחו לא ישלחוהו וגמר פרע פרע מנזיר כתיב הכא ופרע לא ישלחו וכתיב בנזיר גדל פרע שער ראשו מה נזיר ל' יום ובל' יום נקרא פרע כך בכהן בל' יום נקרא פרע כלומר לא יגדלוהו יתר מפרע שיער בן ל' יום נקרא פרע והתורה הזהירה הכהן שלא לשלח פרע כלומר לא יגדלוהו יתר מפרע אי הכי ניהוי כהני האידנא אסירי לשלוחי פרע ושנינן דומיא דיין מה יין שלא בזמן ביאה שרי דכתיב בהו יין ושכר אל ישתו בבואם אף פרע שלא בזמן ביאה שרי ואקשינן ויין שלא בזמן ביאה שרי והתניא ר' אומר אומר אני כהן אסור לשתות יין לעולם אבל מה אעשה שתקנתו קלקלתו ואמר אביי כמאן שתו כהני האידנא חמרא כרבי אסרי כהני לשתות יין לעולם. מאי טעמא מהרה יבנה בית המקדש ובעינן כהן הראוי לעבודה וליכא וא"ת נייס פורתא ומפיג היין. הני מילי אם שתה כדי רביעית אבל אם שתה יתר מרביעית כ"ש שדרך משכרתו וכ"ש ששינה משכרתו וסלקא שמעתא דר' מתיר ורבנן אסרי לעולם. ורב אשי נמי אתא למפשט דלא אסרי רבנן למשתי חמרא אלא משום דשתויי יין מחלי עבודה ולא גזרו איסור בפרע דפרועי ראש לא מחלי עבודה ואותבינן עליה ואסיקנא דאפילו פרועי ראש מחלי עבודה. וגמרא הוו גמירי לה. ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא ואקיש שתויי יין לפרועי ראש. והא דתקנתו קלקלתו כבר פרשנוהו בתעניות. **כסום** יכסמו את ראשיהם. תנא כמין תספורת לוליאנית מאי היא תספורתא יחידאה ראש שיער בצד עיקרו של זה וזה היא תספורת של בן אלעשה כו': **הדרן עלך פרק כהן גדול**

מסורת הש"ס

(ה) [יבמות סב:], (ו) תענית ז:, (ז) [שם ע"ש], (ד) [שם ע"ש], (ה) ג"ז שם [ע"ש כל הסוגיא] מזר ה. [ולף לט.] מ"ק יט:, (ו) שתקנתן קלקלתן כל"ל, (ז) עירובין סד: ע"ש [תענית ז: ע"ש], (ח) לקמן פג. שבועות לו: [תענית ז:], (ט) [ל"ל וכתב בתריהן], (י) [עי' תענית ז: וברש"י שם לכתב קשיא לא גרסינן והכא כתב רש"י ה"ג אף וכו' קשיא ויש ליישב], (כ) מו"ק ה. [יומא עא.] זבחים יח: ולף כב: לקמן פג: תענית ז:, (ל) רש"ל מוחק זה, (מ) נדרים נא., (נ) [מהולין כה.], (ס) רש"ל גורס ולא הוי והוא דיבור אחד עם לעיל, (ע) בס"א נוסף: משומד, (פ) [נדרים ז. כריתות כב:], (צ) שכלין כל"ל, רש"ל.

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה ואימא וכו' דכתיב פרע מקמא לא: (ב) ד"ה אלא וכו' ויחזקאל דאסמכיה:

הגהות הגר"א

[א] גמ' דמחלי עבודה קשיא. נ"ב אבל בפ"ב דתענית משני כי אתקום למיתה הוא דאתקום אבל לאחולי כו':

מוסף רש"י

עיבורי מעברא במלה. נוטה לגלות ומעברת על מדותיה (יבמות סג:). **מסתפר בכל יום.** מגזה (תענית יז:). **מערב שבת לערב שבת.** ולא יסתה מלגלגה יותר (שם). **ומשמרות מתחדשות.** בכל שבת ושבת ומשמרה שלא רלתהו עד עכשיו ונאה לרלותו הדבר נאה שתרגילהו ביופיו (שם). **אימא לא לירבו כלל.** אלא יתפרכו בכל יום, דהכי משמע ופרע דהיינו שלשים לא ישלחו אלא יגלחו (שם). **שלוחי לא לישלחו.** הכי משמע פרע שגדלו אינו רשאין לגדל עוד (שם). **אי הכי.** כיון דמקרא מפקא ליה, האידנא נמי. לא לישלחו, ומשני כיון, דומיא דיין דכתיב בסמוך להתי פרע לא ישלחו ויין לא ישתו כל כהן (שם). מה יין בזמן ביאה הוא דאסור. דכתיב (יחזקאל מד) בבואם אל החצר הפנימית כל בן נכר וגו', בזמן שבית המקדש קיים שבאין שם לעבוד, שלא בזמן ביאה שרי, כגון האידנא שהבית חרב ולא זמן ביאה היא (שם). **מכלל דרבנן אסרי.** דמייתין שמא יבנה, ומלי נמי מייתי ריש דכרייתא מפני מה אמרו אנשי משמר כו' ואייתי סיפא בנאמן קלרה ודייק מינה מכלל דרבנן אסרי (שם) אפילו שלא בזמן ביאה (שם יז:). **דרך מיל ושינה כל שהוא.** או זו או זו (ערובין סד:). **ואלו שבמיתה.** בידי שמים (תענית יז:). **דכתיב יין ושכר אל תשת וגו'.** שתויי יין דבמיתה לא שמענו לה אלא הן מכלל לאו, דכתיב יין ושכר אל תשת ולא תמותו, הא אם תשתו בטוחים אל אהל מועד תמותו (שבועות לו:). **ולא תמותו.** דהיינו מיתה בידי שמים. מדלא כתיב יומת (תענית שם). **פיזר בן אלעשה את מעותיו.** שהיה נותן ממון גדול לספר שהיה מספר לו כתגלחת של כהן גדול (נדרים נא.).

הדרן עלך כהן גדול